

K zásadě contra proferentem v pracovněprávních vztazích

JUDr. Jakub Morávek, Ph.D., Praha*

I. Úvod

S rekodifikací soukromého práva se do našeho právního řádu vrátila řada tradičních právních institutů. Spolu s tím došlo jejím prostřednictvím ke zdůraznění principů a zásad, které se zde s přihlédnutím k povaze České republiky jako demokratického právního státu uplatňovat měly, v rovině praktické, judikaturu nižších soudů nevyjímaje, však nikoli výjimečně zůstávaly opomenuty či upozaděny.

Byť nelze všechny změny nekriticky vítat, minimálně v těch případech, kdy dochází k oživení výchozích momentů éry rakouské a prvorepublikové právní školy a kultury majících základ v řadě případů již v právu římském, které dávají i dnes dobrý smysl, nelze mít výhrady. Zde jde o cestu správným směrem.

Příkladem za všechny budiž návrat k zásadě *superficies solo cedit*, která byla výchozím principem již za dob práva římského a která byla na našem území opuštěna v rámci tzv. právníké dvouletky mezi lety 1949 až 1950 kvůli nucené kolektivizaci zemědělství. Setrvávání na opačném principu, který se v moderních právních řádech neuplatňuje, nedává v podmínkách demokratického právního státu žádný smysl.

Vedle toho byly do našeho právního řádu vneseny i prvky mající inspiraci v zahraničí. Byť je možné si u řady z nich položit otázku, zda budou bez (mnohdy dosti dlouhého) předchozího vývoje, který určil v zemi a v právní kultuře jejich původu podobu, ve které byly rekodifikací implementovány do zdejších podmínek, dobře fungovat, ani zde není důvod být nutně kritický. Nikoli výjimečně se jedná o novinky, jejichž principiální základ je dobrý, přičemž některé z nich se ve zdejší judikatuře vysokých soudů ojediněle objevily i bez výslovného zakotvení v pozitivním právu. Příkladem budiž institut *culpa in contrahendo*,¹ tedy předšmluvní odpovědnost,² který je zaveden § 1728 až 1730 ObčZ.

Poměrně skeptický lze nicméně být k poslední skupině novot, které rekodifikace přinesla. Tyto povětšinou vznikly v závěrečné fázi legislativních prací a mnohdy dle všeho jako spontánní normotvorba jednotlivce, již s vysokou pravděpodobností nepředcházela větší (nebo možná vůbec žádný) odborný diskurz ohledně vhodnosti, nutnosti a přiměřenosti takové úpravy.

Jedné takové pozoruhodné novince se zde budeme věnovat. Konkrétně jde o princip zavedený od 1. 1. 2014 v rámci pracovněprávních vztahů prostřednictvím § 18 ZPr, dle kterého platí, že „Je-li možné právní jednání vyložit různým způsobem, použije se výklad pro zaměstnance nejprůznivější.“

II. Obecně k zásadě contra proferentem

Nežli přistoupíme k analýze § 18 ZPr, zdá se vhodné v krátkosti pojednat o institutu/pravidle *contra proferentem*.

Zásada *contra proferentem* představuje výkladové pravidlo, v jehož základu stojí princip objektivní dobré víry (pocitivity)³ a od něj odvozená zásada *nemo turpitudinem suam allegare potest*, přičemž se v něm dále citelně projevuje respekt ke svobodné vůli, konkrétně zásada *potius valeat actus quam pereat*, resp. *in favorem negotii*.⁴

Pravidlo *contra proferentem* vyžaduje, aby se při rekonstrukci úmyslu jednajícího či jednajících a identifikaci obsahu právního jednání, které se provádí (viz § 555 a násl. ObčZ), je-li právní jednání vyjádřeno slovy, na prvním místě prostřednictvím poznávání obsahu a významu použitých slov/pojmů,⁵ vyložil pojem/výraz, není-li ani na základě všech souvisejících okolností a pravidel výkladu možné význam použitého výrazu pro daný případ jasně poznat, k tíži toho, kdo jej použil jako první, resp. k tíži toho, kdo si žádá, aby byl využit.⁶

Jinými slovy, pokud se „při rozumném výkladu zjistí, že některý použitý výraz připouští vícero význam, popř. nějakou část právního jednání lze vyložit víc než jedním způsobem, jde tato obtížna vrub toho, kdo se takto vyjádřil jako první“.⁷

Contra proferentem je svou povahou pravidlem subsidiárním, které má jakousi zbytkovou povahu.⁸ Jeho prostřednictvím nicméně nelze odstranit fatální vady právního jednání, včetně jeho případné neurčitosti či nesrozumitelnosti.

Řečené lze z druhé strany formulovat také tak, že teprve ta právní jednání, u nichž se ani při rozumném použití výkladových pravidel⁹ nelze dobrat jejich smyslu, by měla být brána za neurčitá nebo nesrozumitelná a tedy za zdánlivá (§ 553 ObčZ).

Smysl pravidla *contra proferentem* dobře vystihuje Václav Pilík, který uvádí: „*Nejvlastnější smysl tohoto pravidla směřuje – schematicky vyjádřeno – zejména k 1. maximální podpoře autonomie vůle...; 2. efektivnímu výkladu rovnosti...; 3. funkčnímu působení prevence...; jako základních principů soukromého práva.*“¹⁰

Jedná se, mj. právě i s ohledem na principiální základ, o obecně přijímanou zásadu výkladu napříč právními řádami,¹¹ což lze ilustrovat mj. i prostřednictvím čl. 5:103 principů evropského smluvního práva (PECL), který se na pravidlo *contra proferentem* přímo odkazuje. PECL konkrétně uvádí: „*Where there is doubt about the meaning of a contract term not individually negotiated, an interpretation of the term against the party who supplied it is to be preferred.*“¹²

V této souvislosti je třeba připomenout, že termín „*term*“ může být vykládán jednak jako výraz/termín a jednak jako podmínka (doložka). V zásadě stejné platí i ohledně širší pravidla *contra proferentem*. Jak trefně uvádí Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 32 Cdo 2887/2007, „*termín ‚výraz‘ však může znamenat i určitý soubor slov, nikoli pouze slovo jediné.*“

III. *Contra proferentem* a právní řád ČR

V rámci zdejší právní kultury je pravidlo *contra proferentem* tradiční.

Dříve bylo (v jisté podobě) explicitně vyjádřeno kupř. v § 915 OZO, který stanovil: „*Při smlouvách jednostranně závazných pokládá se v pochybnostech, že zavázaný chtě na sebe vložit břímě spíše menší, než větší. Při smlouvách dvoustranně závazných budiž nejasný výraz vyložen na škodu toho, kdo ho použil* (§ 869).“ Ustanovení § 869 OZO k tomu dodávalo, že „*Přivolení ke smlouvě musí být projevem svobodně vůle urdělá srozumitelně. Je-li projev nesrozumitelný, zcela neurčitý, nebo stane-li se přijetí za jiných podmínek, než za jakých se stala nabídka, nevzniká smlouva. Kdo, aby se obohatil na úkor druhého, užívá nejasných výrazů nebo uání jednání na oko, je povinen zadostučiněm.*“

Z dobové literatury lze v této souvislosti poukázat na komentář k obecnému zákoníku občanskému, v němž Jaromír Sedláček uvádí: „*Nejasný výraz jde na vrub toho, kdo ho uží. Tento obrat ‚kdo ho uží‘ není totožný s pojmem přičitatelnosti onoho projevu, jenž obsahuje nejasný výraz. Často může se státi, že projev přičítá se osobě jiné než té, která onoho výrazu užíla. Ustanovení dopadá hlavně na adhesní smlouvy, v jiných případech je použití velmi pochybné. Na př. obchodník pošle svého agenta s předtištěnými blankety, aby mu přinesl oferty zákazníků; blanket tento obsahuje nejasné výrazy. Tím, že strana blanket vyplnila a podepsala, stal se jejím projevem vůle, ale nejasného výrazu bylo užit od obchodníka a nikoli od zákazníka. Obrat ‚užití‘ poukazuje na duševního původce zmíněného výrazu a nikoli na subjekt projevu vůle smluvní (srov. Zeiller, Komentář k § 915).*“¹³

Pomineme-li období let 1950 až 1989, v době polistopadové se zákonodárce navrátil k pozitivnímu vyjádření pravidla *contra proferentem* pro oblast soukromého práva, konkrétně prostřednictvím § 266 odst. 4 ObchZ, dle kterého „*projev vůle, který obsahuje výraz připouštějící různý výklad, je třeba v pochybnostech vykládat k tíži strany, která jako první v jednání tohoto výrazu použila.*“

Pravidlo vyjádřené v § 266 odst. 4 ObchZ, jak lze mimo jiné demonstrovat i prostřednictvím judikatury vysokých soudů a soudu Ústavního,¹⁴ bylo i přes jeho výslovné nezakotvení v základním předpisu civilního práva (zákonu č. 40/1964 Sb., občanský zákoník) obecně přijímanou a platnou zásadou.

IV. *Contra proferentem* v novém občanském zákoníku

Z hlediska nového občanského zákoníku je pravidlo *contra proferentem* vyjádřeno prostřednictvím sepetí § 3, 6 a 557.15 Vůči § 557 ObčZ má pak speciální postavení § 558 ObčZ,¹⁶ který se týká jednání s podnikatelem.

V této souvislosti je třeba podotknout, že v případě sjednávání základního pracovněprávního vztahu, ale vlastně i v jakékoli další interakci mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, je-li zaměstnavatel podnikatelem (§ 420 ObčZ), je aplikace § 558 ObčZ namístě, neboť v tu chvíli zaměstnavatel jedná v rámci své podnikatelské činnosti.

Na § 557 a 558 ObčZ dále v jistém smyslu navazuje a doplňuje je jednak § 1747 ObčZ,¹⁷ dle kterého se má v případě bezúplatných smluv za to, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více, a jednak úprava smluv adhezních, v tomto směru zejména § 1800 ObčZ.

Zcela specifickou kategorií je pak oblast spotřebitelského práva a spotřebitelských smluv (§ 1810 a násl. ObčZ).

V rámci úpravy závazků ze smluv uzavíraných se spotřebitelem lze nalézt ustanovení svou textací nepodobné § 18 ZPr. Konkrétně jde o § 1812 odst. 1 ObčZ, dle kterého „*lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejprůzračnější*“ (k povaze tohoto ustanovení viz níže); svou povahou je speciální k úpravě § 557 a 558 ObčZ.

Závěrem této části se nabízí podotknout, že provedeme-li srovnání systematického začlenění § 915 OZO oproti § 557 ObčZ¹⁸ a spolu s tím přihlédneme k dosavadní judikatuře (Nejvyššího soudu a Ústavního soudu), pak, i v kontextu mezinárodních zásad smluvního práva (PECL), v novém soukromém právu již neplatí, co uvádí J. Sedláček, tj. že „*Ustanovení dopadá hlavně na adhesní smlouvy, v jiných případech je použití velmi pochybné.*“¹⁹ Byť z povahy věci plyne, že se v případě adhezních smluv aplikace daného principu přímo nabízí, když není nutné zkoumat, kdo je původcem víceznačného výrazu.

Ze shora citovaných slov J. Sedláčka naopak zcela jistě platí, že „*obrat ,užití‘ poukazuje na duševního původce zmíněného výrazu a nikoli na subjekt projevu v ústí smluvní*“.²⁰

V. K podstatě § 18 ZPr

Jak již bylo zmíněno shora, § 18 ZPr uvádí, že „*Je-li možné právní jednání vyložit různým způsobem, použije se výklad pro zaměstnance nejprůzračnější*.“

Prostý jazykový výklad citovaného ustanovení, mj. v kontextu jazykového výkladu § 1812 odst. 1 ObčZ majícího v zásadě shodnou dikci, vede k závěru, že by pro pracovněprávní vztahy mělo fakticky docházet k vyloučení pravidla podle § 553 ObčZ v části, kde se dotýká neurčitosti a nesrozumitelnosti právního jednání a sankce v podobě zdánlivosti. Jinak řečeno by v pracovněprávních vztazích nemělo být zdánlivých právních jednání pro neurčitost či nesrozumitelnost v důsledku víceznačnosti použitých výrazů, jejichž prostřednictvím byla jazykově vyjádřena, neboť při víceznačnosti či nesrozumitelnosti, kterou nelze odstranit rozumným výkladem, by se mělo právní jednání a tedy vůle projevená stranami (ať již byla jakákoli) ohnout ve prospěch zaměstnance.²¹

Zde se podobně jako u § 363 ZPr nabízí úvaha, zda má být spojení „ve prospěch zaměstnance“ vnímáno v objektivním nebo v subjektivním smyslu. S přihlédnutím k povaze zásady *contra proferentem*, která má v této rovině subjektivní povahu, se lze klonit ke druhé z variant. Ani to však nemá vliv na závěr o ohýbání vůle stran.

Naznačené pravidlo je zjevně nerozumné a v rozporu s principem respektu k autonomii vůle.

Jako východisko pro další výklad se nabízí připomenout zásadu *qui haeret in litera, haeret in cortice* (kdo lpí na liteře, lpí na povrchu), resp. interpretační pravidla zavedená § 2 ObčZ,²² která jsou fakticky jednak promítnutím dosavadní judikatury zejména Ústavního soudu na úroveň pozitivního práva a jednak zcela zřejmě i reflexí známého Radbruchova dicta „*Vůle zákonodárce není metodou výkladu, nýbrž cílem výkladu a výsledkem výkladu, výrazem pro apriorní nezbytnost systémově nerozporného výkladu celého právního řádu. Je proto možné konstatovat jako vůli zákonodárce to, co nikdy jako vědomá vůle autora zákona nebylo přítomno. Interpret může zákon rozumět lépe, nežmu rozumět jeho tvůrce, zákon může být moudřejší než jeho autor – on právem musí být moudřejší jako jeho autor.*“²³

Vedle právě vzpomínuté Radbruchovy teze zde taktéž dochází k zohlednění široce přijímaného konceptu Rudolfa von Jheringa ohledně účelu v právu.²⁴ Jhering podstatu svého pojmání a stejně tak i podstatu teleologického výkladu vyjádřil známým dictem: „*Účel je tvůrce veškerého práva, neexistuje žádná právní věc, která by za svůj původ nevdála nějakému účelu, tj. nějakému praktickému motivu.*“²⁵

Pro úplnost se nabízí ze zmíněné judikatury Ústavního soudu v této souvislosti připomenout kupř. rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 671/13, v němž soud mj. uvedl: „*Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď myslně nebo v důsledku nevzdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity. Jak vyplývá z ustálené judikatury Ústavního soudu, nelze ztotožňovat text právního předpisu a právní normu, která je významem tohoto textu (srov.*

shodněv doktríněnapř. Knapp, V., Holländer, P. a kol, *Právne myslenie a logika*, Obzor, Bratislava 1989). Je třeba mít na zřeteli, že právní norma se ne vždy musí krýt s tím, jak je vyjádřena v textu zákona, a to ani v takovém případě kdy se text může jevit jako jednoznačný a určitý. Ústavní soud dlouhodobě zdůrazňuje význam teleologické argumentace a hledání smyslu a účelu zákona jeho interpretem.“

Nelze se spokojit pouze s jazykovým „překladem“ ustanovení, zejména pokud nedává dobrý smysl, nýbrž je třeba hledat jeho smysl a účel sledovaný (racionálním) zákonodárcem a teprve v jeho kontextu rekonstruovat právní normu, kterou zřejmě chtěl (racionální) zákonodárce textem vyjádřit.

Přistoupíme-li k podrobnějšímu rozboru § 18 ZPr, lze v první řadě poukázat na to, co uvádí důvodová zpráva: „V návaznosti na základní zásadu pracovněprávních vztahů podle § 1a písm. a) zákoníku práce se však navrhuje stanovit, že v pochybnostech při výkladu právního jednání se musí použít výklad, který je pro zaměstnance nejpříznivější.“²⁶

Na základě důvodové zprávy, byť nikoli zjevně a přímo (za užití interpretačního předpokladu racionálního zákonodárce), lze dospět k závěru, že cílem zákonodárce zde bylo prostřednictvím § 18 ZPr modifikovat pravidlo zavedené § 557 ObčZ, a to konkrétně tak, že i kdyby použil nejasný výraz jako první zaměstnanec, vyloží se k tíži zaměstnavatele. Zákonodárce však zcela evidentně zvolil pro svůj záměr (a částečně i pro jeho vyjádření v důvodové zprávě) poněkud nevhodná slova – z hlediska sledovaného účelu by měla textace daného ustanovení znít zhruba takto: „Připouští-li použitý výraz různý výklad, přisoudí se mu význam pro zaměstnance nejpříznivější.“

Uvedené ohledně skutečného cíle § 18 ZPr lze podpořit i bližším pohledem na § 1812 odst. 1 ObčZ, kde se zákonodárce dopouští podobného pochybení, byť je zde přesnější, neboť hovoří o obsahu smlouvy, jímž se dá rozumět mj. i slovní vyjádření daného právního jednání.

Důvodová zpráva k § 1812 odst. 1 ObčZ uvádí: „Odstavec 1 stanoví pravidla pro výklad obsahových náležitostí smlouvy. Je-li použita formulace připouštějící různý výklad, vyloží se obsah smlouvy způsobem příznivějším pro spotřebitele. Jde o zvláštní výhody přiznávané jen spotřebiteli; nemohou se jich tedy dovolávat ty osoby, které mají podle vnitrostátních předpisů oprávněný zájem na ochraně spotřebitelů (č. 5 v souvislosti s č. 7 citované směrnice v tom směru stanoví výjimku).“²⁷

Ustanovení § 1812 odst. 1 ObčZ má být transpozicí čl. 5 směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.²⁸ Čl. 5 směrnice pak konkrétně stanoví: „V případě smluv, v nichž jsou všechny nebo některé podmínky nabízené spotřebiteli předloženy písemně musí být tyto podmínky sepsány jasným a srozumitelným jazykem. Při pochybnosti o významu některé podmínky má převahu výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější. Toto pravidlo pro výklad se nepoužije v souvislosti s postupy stanovenými v č. 7 odst. 2.“²⁹ Čl. 5 je přitom postaven na úvodním recitálu, podle něž „vzhledem k tomu, že smlouvy by měly být sepsány jasným a srozumitelným jazykem; že by měla být spotřebiteli dána příležitost, aby si prověřil všechny podmínky a v případě pochybnosti by měl převažovat výklad, který je pro spotřebitele nejpříznivější“.

Z naznačeného je patrné, že jak § 18 ZPr, tak § 1812 ObčZ, resp. v nich zakotvená pravidla, mají sloužit primárně jako prostředky interpretace a nikoli jako nástroje dotváření či přímo změny vůle stran. Ostatně, jak již bylo uvedeno shora, nelze si představit, že by v demokratickém právním státě mohlo z hlediska ústavně zaručených hodnot obstát pravidlo, jímž by zákonodárce takto ohýbal vůli stran a popíral respekt ke svobodné vůli.

Pro pracovněprávní vztahy tedy i po 1. 1. 2014 nadále platí, že jsou-li možné a logické³⁰ při rozumném použití výkladových pravidel dvěa více variant výkladu daného projevu vůle, jde o právní jednání neurčité (příp. nesrozumitelné). Takové právní jednání je pak podle § 553 odst. 1 ObčZ stížno zdanlivostí.

VI. Ustanovení § 18 ZPr v kontextu testu přiměřenosti

Z doposud uvedeného vyplývá, že § 18 ZPr má stejně jako § 1812 ObčZ speciální postavení k § 557 a 558 ObčZ.

Nabízí se otázka, zda je zde analogie mezi pracovněprávními vztahy a spotřebitelskými vztahy skutečně namístě, tj. zda v kontextu úvahy zaměstnanec rovná se spotřebitel je pro pracovněprávní vztahy vhodné zavést obecné interpretační pravidlo, které by mělo zvýhodňovat zaměstnance, byť by třeba byl původcem nejasného výrazu.

Pracovněprávní vztahy jsou oproti spotřebitelským vztahům různorodější. Byť platí, že z valné většiny bývá silnější stranou (z hlediska zejména vyjednávací síly odvozené od závislosti druhé strany, ale i z hlediska znalosti právní úpravy, zkušenosti atp.) zaměstnavatel, zdaleka tomu tak není vždy. Je možné si dost dobře představit situaci, kdy to bude zaměstnanec, který se znalostí právní úpravy, s vyšším vzděláním a vybaven jazykovou obratností a bohatou slovní zásobou navrhne ve

smlouvě úpravu zavádějící víceznačný výraz, který zaměstnavatel není s to s ohledem na nedostatečnou erudici odhalit, resp. dohlédnout všech možných důsledků jeho významu a od toho odvozených dopadů na obsah zakládaného vztahu.

K uvedenému je třeba podotknout, že kdyby se prokázal úmysl zkrátit zaměstnavatele a tedy nepoctivost na straně zaměstnance, v kontextu § 6 a 8 ObčZ, resp. § 580 či dokonce § 588 ObčZ, by takovému jednání neměla být poskytnuta právní (soudní) ochrana. Taková argumentace se nicméně, právě v kontextu nezbytnosti prokázat úmysl, nezdá být ani s přihlédnutím k § 1a ZPr dostatečná k tomu, abychom mohli učinit bez dalšího závěr o správnosti a ústavní konformnosti normy zavedené § 18 ZPr, přijmeme-li ji tak, jak vychází z jazykového výkladu daného ustanovení, jak byl v kontextu § 1812 ObčZ a směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách nastíněn shora.

Pro přesvědčivost uvedeného závěru se nabízí podrobit pravidlo, jak plyne z jazykového výkladu § 18 ZPr, zkoumání z hlediska testu proporcionality.

1. Vhodnost

Kritérium vhodnosti spočívá (vztaženo na tento případ) v posouzení, zda je navržené pravidlo vůbec způsobilé dosáhnout kýženého výsledku.³¹

S přihlédnutím k důvodové zprávě k § 18 ZPr je cílem dané úpravy reagovat, rozvést a posílit princip vyjádřený v § 1a odst. 1 písm. a) ZPr, tj. zvláštní zákonnou ochranu postavení zaměstnance. Tato zásada není v podstatě ničím jiným nežli pozitivním vyjádřením jedné ze dvou základních funkcí pracovního práva, konkrétně funkce ochranné.³²

Máme-li dát bez vážení hodnotových argumentů odpověď na otázku, zda pravidlo toto umožňuje dosáhnout, odpověď zní ano.

2. Nutnost/potřebnost

Kritérium nutnosti spočívá (vztaženo na tento případ) v posouzení, zda zde není jiná, objektivně srovnatelná možnost/prostředek, jejímž prostřednictvím by bylo možné dosáhnout kýženého výsledku při menším zásahu do chráněných hodnot.³³

I v tomto případě, máme-li dát bez vážení hodnotových argumentů odpověď na otázku, zda pravidlo odpovídá předmětnému kritériu, můžeme říci, že ano.

3. Přiměřenost

Ve vztahu k tomuto kritériu Ústavní soud uvádí: „Porovnávání závažnosti v kolizi stojících základních práv (po splnění podmínky vhodnosti a potřeby) spočívá ve zvažování empirických, systémových, kontextových i hodnotových argumentů. Empirickým argumentem lze chápat faktickou závažnost jevu, jenž je spojen s ochranou určitého základního práva... Systémový argument znamená zvažování smyslu a zařazení dotčeného základního práva a svobody v systému základních práv a svobod... Kontextovým argumentem lze rozumět další negativní dopady omezení jednoho základního práva v důsledku upřednostnění jiného... Hodnotový argument představuje zvažování pozitiv v kolizi stojících základních práv vzhledem k akceptované hierarchii hodnot.“³⁴

Kritérium přiměřenosti v užším smyslu slova je fakticky o hledání míry nezbytné legitimacy³⁵ příslušného právního pravidla z hlediska hodnotové struktury společnosti a ústavního pořádku s přihlédnutím k faktu, že jeho prostřednictvím dojde za účelem ochrany či zdůraznění jedné hodnoty k negativním dopadům na hodnotu (zájem) jinou. Jde fakticky o naplnění v dílčí části jednoho z konečných cílů objektivního práva, tj. dosažení spravedlnosti – spravedlivého uspořádání společenských vztahů.

Máme-li posoudit pravidlo, podle kterého *připouští-li použitý výraz různý výklad, přisoudí se mu význam pro zaměstnance nejpříznivější, byť by byl zaměstnanec jeho původcem*, v obecné rovině (tedy ve všech myslitelných případech), z hlediska shora Ústavním soudem nastíněných argumentů (empirických, systémových, kontextových a hodnotových) nelze dospět k jinému závěru, než že (mj. i s přihlédnutím k ochranné funkci pracovního práva a principu zvláštní ochrany postavení zaměstnance) takové pravidlo nemůže v testu přiměřenosti obstát. Primárním důvodem je, že postup podle něj v momentě,

kdy je slabší stranou zaměstnavatel a nejasný pojem do jednání a v konečném důsledku tedy i do textu smlouvy vnesl zaměstnanec, by byl neúnosně v rozporu s principem spravedlnosti.³⁶ Jinak řečeno, takové pravidlo je hrubě nelegitimní, a tudíž je třeba je odmítnout.³⁷

VII. Pravidlo *contra proferentem* v pracovněprávních vztazích

Závěr učiněný v předchozí části nabízí dva základní přístupy k § 18 ZPr.

V první řadě jde o jednodušší cestu poukazující na protiústavnost, nutnost novelizace a faktickou obsoletnost. Tento pohled vede k závěru, že pro pracovněprávní vztahy se uplatní princip *contra proferentem* v obecné podobě, jak jej zavádí § 557 ObčZ (příp. s drobnou modifikací prostřednictvím § 558 ObčZ).

Vedle toho, což je směr, který se v kontextu uvedeného v části III shora zdá být vhodnější, lze hledat způsob, jak dané ustanovení vyložit tak, aby výsledné pravidlo z hlediska kritéria legitimacy obstálo. Důvod vydat se tímto směrem lze spatřovat primárně ve zjevné vůli zákonodárce obecnou zásadu *contra proferentem* pro pracovněprávní vztahy v návaznosti na specifické postavení zaměstnance, resp. v návaznosti na ochrannou funkci pracovního práva, určitým způsobem modifikovat.

Podklad pro následující závěry, které v několika směrech překonávají textaci § 18 ZPr, lze v této souvislosti nalézt v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 50/03: „obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něho smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů jež mají svůj základ v ústavněkonformním právním řádu jako významovém celku, a že povinnost soudů nalézat právo neznámá pouze vyhledávat přímo a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem, i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad (srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96, Sbirka nálezů usnesení Ústavního soudu, svazek 7, nález č 13, nebo nález sp. zn. 19/98, Sbirka nálezů usnesení Ústavního soudu, svazek 13, nález č 19). Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větech toho kterého předpisu, neboť v každém z nich je třeba nalézat i právní principy uznávané demokratickými právními státy.“

Máme-li formulovat z hlediska principu spravedlnosti udržitelnou a v rámci testu přiměřenosti obhajitelnou podobu zásady *contra proferentem* modifikované prostřednictvím účelu/cíle zákonodárce sledovaného § 18 ZPr, lze dospět zhruba k tomuto pravidlu: a) *připouští-li použitý výraz v jednání mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem různý výklad, vyloží se v pochybnostech k tíži toho, kdo jej použil jako první*; b) *není-li jasné, kdo v jednání výraz jako první použil, vyloží se ve prospěch zaměstnance*; c) *připouští-li použitý výraz mimo jednání zaměstnance a zaměstnavatele v jednání dotýkajícím se zaměstnance různý výklad, vyloží se v pochybnostech ve prospěch zaměstnance*.

K naznačenému pravidlu několik poznámek.

V části a), tedy u dvoustranných právních jednání, kde vystupuje zaměstnanec jako strana, se jedná o obecnou zásadu *contra proferentem*.³⁸ Důvody, proč nelze přijmout obecné pravidlo, podle něž i v případě, kdy použije nejasný výraz jako první zaměstnanec, se tento vyloží v jeho prospěch, jsou uvedeny shora.

V této souvislosti se nabízí podotknout, že i při aplikaci obecné zásady *contra proferentem*, použije-li nejasný výraz jako první zaměstnanec, který bude slabší stranou, měla by být patřičná ochrana zajištěna prostřednictvím základních zásad pracovněprávních vztahů a úpravy neplatnosti právních jednání, spolu s hodnotovými východiskami obsaženými v § 1 až 8 ObčZ.

Určitý prostor pro polemiku se otevírá u vícestranného právního jednání, jehož účastníky jsou z jedné strany zaměstnavatel a z druhé strany více zaměstnanců. Zde může mít z hlediska cíle zákonodárce význam, zda ustanovení § 18 ZPr pojmem *zaměstnanci* vyjadřuje nutně číslo jednotné.³⁹

S přihlédnutím k ochranné funkci pracovního práva a zásadě zvláštní zákonné ochrany postavení zaměstnance se nabízí závěr, že u vícestranného právního jednání by mělo dojít k maximálně pozitivnímu výkladu ve prospěch všech zaměstnanců, kterých se jednání dotýká, s výjimkou toho, který nejasný výraz do smlouvy/jednání vnesl, nebyl-li to zaměstnavatel.

Podobně je možné se zabírat otázkou, zda a v jaké podobě by měl § 18 ZPr dopadat na právní jednání, jichž zaměstnanec přímo účasten není, nicméně mu z nich plyne prospěch. Konkrétním příkladem budiž kolektivní smlouva. Na tyto případy směřuje část c) naznačeného pravidla.

V čisté podobě je zásada *contra proferentem* institutem smluvního práva, který by na tyto případy dopadat neměl. Ustanovení § 557 ObčZ konkrétně uvádí: „... vyloží se v pochybnostech k tíž toho, kdo výrazu použil jako první“.

Lze nicméně připustit, že ve vztahu k principu legitimního očekávání není v návaznosti na dikci § 18 ZPr a ochranou funkci pracovního práva vyloučeno, že nejasný výraz použitý v normativní části kolektivní smlouvy, ať již je jeho původcem zaměstnavatel nebo zástupci zaměstnanců, by se měl vyložit ve prospěch zaměstnance.

Navazující a poměrně zajímavou otázkou se zdá být, jestli se má tento princip uplatnit i na ta ujednání kolektivní smlouvy, jejichž adresátem zaměstnanec přímo není, nicméně mohou mít na jeho postavení nepřímo vliv – tímto jsou míněna zejména ujednání nenormativní části týkající se doby platnosti kolektivní smlouvy či její působnosti atp. I takovou úvahu dikce § 18 ZPr v kontextu dosavadního výkladu připouští a nutno podotknout, že ji nelze *a priori* vyloučit.

Konečně, nelze-li zjistit, kdo vnesl nejasný výraz jako první, se s přihlédnutím k účelu § 18 ZPr a základním zásadám a funkcím pracovního práva zdá být možný závěr vyjádřený částí b) navrženého pravidla, tj. vyložit nejasný výraz ve prospěch zaměstnance.

VIII. Závěr

Na jiném místě již bylo řečeno, že k tomu, aby se kýžený výsledek v podobně nalezení racionálního a nejlepšího možného pravidla dostavil, je třeba sporné momenty a odpovědi na otázky, které vyvolávají, vydiskutovat a názory nechat, jak se říká, uzrát. Jen málokdy se totiž stane, že první dojem bývá tou pravou a správnou cestou.⁴⁰ Uvedené platí bezvýtku i pro případ § 18 ZPr.

Podaný rozbor problematiky uplatnění principu *contra proferentem* v pracovněprávních vztazích není rozhodně jediný možný a nelze se jakkoli spoléhat na to, že soudy ve své rozhodovací praxi dojdou ke zcela shodným závěrům.

Cílem příspěvku bylo předložit argumenty a co nejlépe se pokusit zmapovat konsekvence a důsledky rekonstrukce různých pravidel, jež § 18 ZPr nabízí. To by mělo dát podklad pro budoucí odborný diskurs, jehož vůdčím motivem by měla být racionalita.

Lze se velice přimlouvat za to, aby výsledek odborné debaty a následné rozhodovací praxe soudů nebyl toliko opisem principu *qui haeret in litera, haeret in cortice*, neboť, jak již bylo řečeno, formulace § 18 ZPr není rozhodně šťastná.

Závěrem ještě poslední poznámku.

Pokud bychom si před shora prováděným testem přiměřenosti měli položit otázku, zda vůbec je třeba zásadu *contra proferentem* pro pracovněprávní vztahy jakkoli modifikovat, odpověď by s ohledem na neexistující dostatečně silný veřejný zájem byla, že nikoli. Otázka potřebnosti zde však, bude-li vyložen § 18 ZPr zde prezentovaným způsobem, není rozhodující. Nejde totiž o hrubý rozpor.

Poznámky pod čarou:

* Autor působí na katedře pracovního práva a práva sociálního zabezpečení Právnické fakulty UK v Praze jako odborný asistent a v pražské advokátní kanceláři.

Příspěvek vznikl v rámci grantového projektu GAČR 13-33780S *Analýza alternativních způsobů řešení sporů v pracovněprávních vztazích* a zohledňuje stav ke dni 15. 7. 2014.

1 Před 1. 1. 2014 byla předmluvní odpovědnost ve smyslu § 1729 odst. 1 ObčZ zmíněna kupř. v rozhodnutích NS sp. zn. 29 Odo 1166/2004 nebo sp. zn. 25 Cdo 127/2007.

2 K institutu předmluvní odpovědnosti nejen v pracovněprávních vztazích srov. např. *Morávek, J.* Culpa in contrahendo v pracovněprávních vztazích. Sborník z konference Bratislavské právnické fórum 2013. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta, 2013 s. 1546–1556; nebo *Matula, Z.* Culpa in contrahendo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012; *Hrádek, J.* Předmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2009; *Hrádek, J.* Nový občanský zákoník: Předmluvní odpovědnost. Bulletin advokacie, 2011, č. 3, s. 44; *Hulmák, M.* Nový občanský zákoník: Limity předmluvní odpovědnosti. Bulletin advokacie, 2011, č. 3, s. 53; *Janoš, R.* Předmluvní odpovědnost de lege lata a de lege ferenda. Právní fórum, 2011, č. 8, s. 341; *Salač J.* Culpa in contrahendo v českém právu? Právní rozhledy, 2002, č. 9.

3 K rozlišení mezi subjektivní a objektivní dobrou vírou viz *Melzer, F., Tégl, P.* in *Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek I. § 1–§ 117. Praha: Leges, 2013, s 99 a násl.

4 Z hlediska nového soukromého práva jde zejména o reflexi pravidla/principu podle § 574 ObčZ, dle kterého „Na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné.“

5 Nabízí se připomenout, že o interpretaci hovoříme také jako o přisuzování významu znakům. K tomuto rovněž srov. *Hobbes, T.* Leviathan. Praha: Oikoymenth, 2009, s. 117–120.

6 V této souvislosti lze poukázat rovněž na komentář k § 262 ObchZ: „Víceznámým výrazům, které odolávají dosud zmíněným výkladovým pravidlům, pak

- je nutno rozumět v tom smyslu, který je pro adresáta právního úkonu výhodnější, a k těmto osobám, které jej užívaly, jak uvedeno výše, může být tento výraz prvně uveden jen v jednání, ježby bezprostředně vedlo k uzavření smlouvy, a tedy zpravidla v návrhu smlouvy, ale třeba i ve zmíněných reklamních materiálech.“ Srov. Pokorná, Kovařík, Čep a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 1. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- 7 Srov. Zuklínová, M. in Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 185.
  - 8 V této souvislosti Irena Pelikánová uvádí: „... pravidlo vlastněji představuje svou povahou interpretace a má povahu sankce...“. Srov. Pelikánová, I. Komentář k obchodnímu zákoníku. Díl 3. Obchodní závazkové vztahy: § 261–408. 2. upravené vydání. Praha: Linde, 1998, s. 63.
  - 9 Rozumnost výkladu lze v základu zjednodušeně řečeno charakterizovat slovy Martina Škopa: „Interpretace je v prvé řadě svoboda dávat si s textem, co chci. Ovšem je také omezena, protože jen něco z toho, co s textem mohu říci, je normální.“ Srov. Škop, M. Spor přirozeného a pozitivního práva: Hra o člověku, in: Holländer, P., Přibáň J. Právo a dobro v ústavní demokracii, polemické a kritické úvahy. Praha: Slon, 2011, s. 175.
  - 10 Srov. Pilík, V. Výklad právních jednání *contra proferentem*. *Právní rozhledy*, 2013, č. 6, s. 199 a násl.
  - 11 Václav Pilík (tamtéž) v této souvislosti uvádí: „je pravidlem tradičním a současně do budoucna produktivním, standardně užívaným v obecně popř. i ve specifických podobách jak v národních řádech, tak i v projektech europeizace soukromého práva“.
  - 12 Principy evropského smluvního práva (2002), <http://www.transnational.deusto.es/>.
  - 13 Srov. Sedláček, J. in Rouček, F., Sedláček, J. a kol. Komentář k Československému občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha: Linhart, 1936, s. 309 a násl.
  - 14 Viz zejména rozhodnutí ÚS sp. zn. IV. ÚS 182/01 nebo sp. zn. I. ÚS 625/03 nebo rozhodnutí NS sp. zn. 28 Cdo 864/2008. Ústavní soud konkrétně v rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 625/03 uvádí: „... jsou-li ve smlouvě použity formulace a pojmy, které lze vykládat rozdílně, jeví se být spravedlivým vykládat je v neprospěch toho, kdo je do smlouvy uložil. Smyslem tohoto principu je neumožnit straně formulovat ve smlouvě ustanovení připouštějící vícery výklad a následně zlé víře zneužít mnohoznačnosti tohoto ustanovení na úkor zájmu druhé smluvní strany. Rozumným se proto jeví postulát, podle něhož tvůrce smlouvy, který argumentuje neurčitým ustanovením připouštějícím vícery možný výklad, sám musí prokázat, že nejedná ve zlé víře a že mezi stranami vskutku nebyl konsensus na významu tohoto termínu, resp. byl konsensus na tvůrcem smlouvy tvrzeném významu...“
  - 15 Srov. Zuklínová, M. Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura. 2. vydání. Praha: Linde, 2013, s. 70 a násl.
  - 16 § 558 ObčZ konkrétně uvádí: „(1) V právním styku s podnikatelem se výrazu připouštějícímu různý výklad přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li však druhá strana podnikatelem, musí ten, kdo se toho dovolává, prokázat, že druhé straně musel být takový význam znám. (2) V právním styku podnikatel čse přilíží k obchodním zvykostem zachovávaným obecně nebo v daném odvětví, ledaže to vyloučí ujednání stran nebo zákon. Není-li jiné ujednání, platí, že obchodní zvykost má přednost před ustanovením zákona, jež nemá donucující účinky, jinak se může podnikatel zvyklostí dovolat, prokáže-li, že druhá strana určitou zvykost musela znát a s postupem podle ní byla srozuměna.“
  - 17 Ustanovení § 1747 ObčZ je v zásadě opisem § 915 věty první OZO, z hlediska systematiky nového občanského zákoníku se nicméně zdá, že zde mají pravidla oproti obecnému zákoníku občanskému opačné postavení.
  - 18 Ustanovení § 915 je v rámci obecného zákoníku občanského začleněno v dílu druhém, oddělení druhém – O osobních právech k věcem, v kapitole sedmnácté – O smlouvách a právních jednáních vůbec, přičemž § 557 ObčZ je začleněn v části I – Obecná část, hlavě V – Právní skutečnosti, dílu 1 – Právní jednání, oddílu 2 – Výklad právních jednání.
  - 19 Srov. Sedláček, J. in Rouček, F., Sedláček, J. a kol., op. cit. sub 13, s. 309 a násl.
  - 20 Tamtéž.
  - 21 Tento závěr prezentovalo např. kolegium expertů Asociace pro rozvoj kolektivního vyjednávání v zápise ze svého zasedání dne 18. a 19. 10. 2013.
  - 22 K tomu Melzer, F., Tégl, P. in Melzer, F., Tégl, P. a kol., op. cit. sub 3, s. 66 a násl.
  - 23 Srov. in Holländer, P. Filozofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 85. Ne nepodobně již dříve hovořil Montesquieu, jehož slova mohla být pro Radbrucha taktéž inspiračním zdrojem. Montesquieu uvádí: „zákon je vlastně jen to, co vladař chce, a proto že vladař může chtít jen to, co zná, musí mít u sebe neobyčejné množství lidí, aby chtěl to, čemu on místo něho. Protože je konečně zákonem to, co se okamžitě zachce vladaři, nutně se stane, kteří chtějí něho místo něho, zachce to čemu on tak náhle jako jemu samému?“ Srov. Montesquieu, Ch. O duchu zákonů. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 100.
  - 24 V této souvislosti lze poukázat rovněž na Karla Engliše. Engliš uvádí: „vznik každé normy (proto i celého právního řádu) lze pochopit pouze teleologicky, norma vzniká jako prostředek k účelu“. Srov. Engliš, K. Theorie státního hospodářství. Praha: F. Topič, 1932, s. 70. K účelu a jeho významu z hlediska interpretace práva srov. např. Vešná, M. Účel jako hledisko interpretace práva. Časopis pro právní vědu a praxi, 2013, č. 3, s. 317 a násl.
  - 25 Srov. Jhering, R. Der Zweck im Recht. 3. vyd. Leipzig, 1893, s. VIII.
  - 26 Důvodová zpráva k zákonu č. 303/2013 Sb. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 2010–2013, tisk 930.
  - 27 Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, konsolidované znění, <http://obcanskyzakonik.justice.cz/>.
  - 28 Směrnice Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.
  - 29 Anglická verze směrnice uvádí: „In the case of contracts where all or certain terms offered to the consumer are in writing, these terms must always be drafted in plain, intelligible language. Where there is doubt about the meaning of a term, the interpretation most favourable to the consumer shall prevail. This rule on interpretation shall not apply in the context of the procedures laid down in Article 7 (2).“
  - 30 Slovy Nejvyššího soudu (rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 3221/2006): „... Jazykové vyjádření právního úkonu zachycené ve smlouvě musí být proto nejprve vykládáno prostředky gramatickými (z hlediska možného významu jednotlivých použitých pojmů, logickými (z hlediska vzájemné návaznosti použitých pojmů) a systematickými (z hlediska řazení pojmů ve struktuře celého právního úkonu)... Za těchto okolností platí v prvé řadě to, co si účastníci v souladu se smluvní autonomií mezi sebou dohodli (lex contractus), a povinností soudu bylo pokusit se nejdříve gramatickým, logickým a systematickým

---

výkladem interpretovat obsah jazykového vyjádření sjednaného vymezení dotčených pojmů. Jestliže by ani uvedenými výkladovými prostředky nebylo možno dojít k jednoznačnému závěru o obsahu pojistné smlouvy, bylo povinností soudu provést na základě dokazování posouzení skutečné vůle účastníků okamžiku uzavírání pojistné smlouvy, a to s přihlédnutím k účelu právního úkonu, k okolnostem, za jakých k němu došlo, k následnému chování smluvních stran, jakož i k zásadě že pojem, připouštějící různý výklad a nejasností, je třeba v pochybnostech vykládat vždy k tíži strany, která jako první tohoto výrazu v jednání použila (contra preferentem)...

- 31 Slovy Ústavního soudu v rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 4/94: „odpověď na otázku, zdali institut, omezující určité základní právo, umožňuje dosáhnout sledovaný cíl (ochranu jiného základního práva)“.
- 32 Ke kritice formulace § 1a ZPr srov. zejména Morávek, J. Několik poznámek nejen k formě právních jednání v pracovněprávních vztazích po rekodifikaci. *Právní rozhledy*, 2014, č. 9, s. 305 a násled.
- 33 Slovy Ústavního soudu v rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 4/94: „kritérium potřebnosti, spočívající v porovnávání legislativního prostředku, omezujícího základní právo, resp. svobodu, s jinými opatřeními, umožňujícími dosáhnout stejného cíle, avšak nedotýkajícími se základních práv a svobod“.
- 34 Srov. např. tamtéž.
- 35 K významu tohoto termínu z hlediska hodnotové struktury práva srov. Morávek, J. Model práva – vztah práva a morálky. Praha: Linde, 2013.
- 36 Nabízí se aplikovat Radruchovu formuli, dle které „konflikt mezi spravedlností a právní jistotou patrně lze řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované právními předpisy a mocí, má přednost i tehdy, pokud je obsahově nespravedlivé a neúčelné, vyjma toho, jestliže rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosahuje tak nesnesitelné míry, že zákon musí jako ‚nenáležitě právo‘ (unrichtiges Recht) spravedlnosti ustoupit“. K této otázce se vyjadřuje kupř. i Hobbes. Srov. *Hobbes, T.*, op. cit. sub 5, s. 200.
- 37 K hrubému rozporu s principem legitimacy srov. Morávek, J., op. cit. sub 35.
- 38 Shodné pravidlo platí taktéž pro jednostranná právní jednání, jejichž je zaměstnanec přímým adresátem.
- 39 V této souvislosti se nabízí připomenout Alexyho pojetí právních principů jako příkazů k optimalizaci, tedy jako příkazů v nejvyšší možné míře s ohledem na faktické a právní možnosti minimalizovat důsledky vzájemné kolize v konfliktu stojících hodnot, resp. jako příkazů k maximálnímu možnému prosazení a realizaci všech hodnot s ohledem na faktické a právní možnosti. V kontextu tohoto pojetí by to měl být právě princip zvláštní ochrany postavení zaměstnance, kterým by bylo možné takový postup ve výjimečných případech zdůvodnit i bez § 18 ZPr. Srov. zejména Alexy, R. *Recht, Vernunft, Diskurs: Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main, 1995.
- 40 Srov. Morávek, J. K prodloužení lhůty pro žalobu na určení neplatnosti skončení pracovního poměru, v tisku.